Timo Ojala
Hovioikeudenneuvos
Osaston johtaja
Helsingin hovioikeus
Salmisaarenranta 7 I
00181 Helsinki
puh: 02956 40501
s-posti: timo.j.ojala@oikeus.fi

**Lausunto**

15.11.2018

**Eduskunnan lakivaliokunnalle**

Lausuntopyyntö 29.10.2018
HE 212/2018 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi; ja
aloitteet KAA 3/2015 vp, LA 21/2015 vp, LA 96/2017 vp, LA 14/2015 vp ja LA 45/2015 vp

## 1. Aluksi

Hallituksen esityksessä seksuaalirikossääntelyä ehdotetaan muutettavaksi kahdella pistemäisellä uudistuksella. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön enimmäisrangaistus esitetään korotettavaksi kuuteen vuoteen ja lapseen kohdistuvan sukupuoliyhteyden käsittäviin tiettyihin erityisitilanteisiin esitetään säädettäväksi uutta rangaistussäännöstä törkeä lapsenraiskaus.

Seksuaalirikoksia on viimeisen noin kymmenen vuoden aikana uudistettu useilla osittaisuudistuksilla. Tämä esitys jatkaa osittaisuudistusten sarjaa ilman tarkempaa suunnitelmaa lopullisesta päämäärästä. Tiedossa nimittäin on, että uudistukset eivät pääty edes lähitulevaisuudessa nyt esillä olevaan esitykseen. Oikeusministeriössä nimittäin laaditaan arviomuistiota raiskaussääntelyn muutostarpeista ja erityisesti siitä, tulisiko raiskaussääntely muuttaa suostumuksen puuttumiseen perustuvaksi. Raiskaussääntelyn uudistamisen yhteydessä tulee väistämättä arvioitavaksi myös se, miten sukupuoliyhteys lapsen kanssa arvioidaan raiskaussääntelyn näkökulmasta ja tämä ulottaa vaikutuksensa myös nyt esillä olevaan törkeään lapsenraiskaukseen ja sen soveltamisalaan. Törkeän lapsenraiskauksen sääntelyn tarpeellisuus ja tarkempi sisältö olisi perusteltua arvioida samassa yhteydessä raiskaussääntelyn muutosten kanssa.

Pistemäisiin uudistuksiin kiinnitettiin huomiota myös tätä edeltävässä seksuaalirikoksia koskeneen uudistuksen yhteydessä ja lakivaliokunta totesi tältä osin seuraavaa:

> LaVM 4/2014 vp: Lakivaliokunta kiinnittää tarkastelun aluksi huomiota siihen, että seksuaalirikoksia koskevaa rikoslain 20 lukua on muutettu pistemäisesti osittaisuudistuksilla lukuisia kertoja 2000-luvulla ja useita kertoja myös aivan viime vuosina. Yleisellä tasolla valiokunta toteaa, että rikoslain tiettyä sääntelykokonaisuutta koskevien säännösten toistuva muuttaminen tiheään tahtiin on ongelmallista ja aiheuttaa huomattavia haasteita lainkäytössä muun muassa rikoslain ajallista soveltamista koskevan sääntelyn vuoksi. Sääntelyä tulisikin pyrkiä uudistamaan kokonaisvaltaisemmin. Toisaalta nyt käsillä olevan muutoksen jälkeen RL 20 luku on uudistettu kokonaan, eikä näköpiirissä ole merkittäviä uudistustarpeita.

Edellä todetuin tavoin seksuaalirikossääntelyä koskevat muutokset eivät näytä edes lähitulevaisuudessa päättyvän myöskään nyt kysymyksessä olevaan esitykseen. Tuomitsemistoiminnan kannalta useat muutokset lyhyen ajan sisällä aiheuttavat ongelmia muun muassa sovellettavan lain valinnassa ja jopa syyksi luettavan rikoksen arvioinnissa. Hyväksikäyttörikokset ovat tyypillisesti rikoksia, joissa tekoajat voivat olla jopa useita vuosia kestäviä ja ulottua läpi useiden lainsäädännöllisten muutosten.

## 2. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistusasteikko

Enimmäisrangaistuksen korottamista perusteellaan erityisesti sillä, että lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa on tarpeen olla mahdollisimman laaja rangaistusasteikko, koska teot voivat ollaan luonteeltaan hyvin erilaisia. Selvää on, että lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten luonne ja vakavuus vaihtelevat ja tämä puoltaa laajaa rangaistusasteikkoa. Lisäksi hovioikeus toteaa, että myös törkeässä lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä on laaja rangaistusasteikko (1 – 10 vuotta). Tämä puoltaa sitä, että myös perustekomuodossa rangaistusasteikko on laaja ja jopa nykyistä asteikkoa laajempi. Lapsen seksuaalisen hyväksikäyttörikoksen enimmäisrangaistuksen korottamiselle on sinänsä olemassa hyväksyttäviä perusteita.

Lapsen seksuaalisen hyväksikäyttörikoksen rangaistusasteikon tarkastelussa huomiota tulee kiinnittää myös siihen, että rangaistusasteikot erilaisissa lapsiin kohdistuvissa teoissa olisivat oikeassa suhteessa toisiinsa. Lapsiin voi kohdistua seksuaalisen hyväksikäytön lisäksi myös esimerkiksi fyysistä kaltoinkohtelua. Lapsiin kohdistuvat väkivaltarikokset arvioidaan pahoinpitelyä koskevien rangaistussäännösten perusteella, joissa ei ole erillisiä rangaistussäännöksiä lapsiin kohdistuvien pahoinpitelyjen osalta. Lapsiin kohdistuvien pahoinpitelyjen ja hyväksikäyttörikosten rangaistusasteikkojen tulisi olla oikeudenmukaisessa ja johdonmukaisessa suhteessa toisiinsa. Esimerkiksi pahoinpitelyn asteikko on sakko ja enintään kaksi vuotta vankeutta. Törkeän pahoinpitelyn asteikko on puolestaan vankeutta 1-10 vuotta. Lasten fyysisen kaltoinkohtelun paheksuttavuus tilanteissa, joissa pahoinpitely ei raakuudeltaan yllä törkeään pahoinpitelyyn, on siis ehdotetun muutoksen jälkeen huomattavasti vähäisempää kuin seksuaalisen teon kohdistaminen lapseen. Ero tulee selvästi esille tilanteissa, joissa lasta on saman tekijän toimesta kohdeltu fyysisesti tai henkisesti kaltoin pitkän aikaa, jolloin tekoa pidetään rikosoikeudellisesti mahdollisesti yhtenä pahoinpitelynä enimmäisrangaistuksen ollessa kaksi vuotta. Tekojen vahingollisuudessa ja vaarallisuudessa tai tekijän syyllisyydessä ei välttämättä ole niin merkittäviä eroja kuin rangaistusasteikkojen perusteella näyttäisi olevan. Perusteltuna ei voida pitää, että paheksuttavuudeltaan toisiaan lähellä olevista teoista käytettävissä olevat rangaistusasteikot poikkeavat hyvin paljon toisistaan. Seksuaalirikosten pistemäisessä uudistamisessa rangaistusjärjestelmän kokonaisuutta on kuitenkin vaikea ottaa huomioon.

Ehdotettu lapsen seksuaalisen hyväksikäytön enimmäisrangaistuksen korottaminen on kriminaalipoliittista harkintaa. Harkinnassa tulisi kuitenkin tarkkaan arvioida erilaisten rikosten suhdetta toisiinsa erityisesti silloin, kun erilaiset rikokset kohdistuvat lapsiin.

Oikeuskäytännössä esiintyy tilanteita, joissa lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa ja toisaalta lapsiin kohdistuvissa pahoinpitelyrikoksissa sovellettavat rangaistusasteikot eivät välttämättä ole oikeassa suhteessa toisiinsa. Tämä epäsuhta uhkaa edelleen kasvaa nyt ehdotetun muutoksen jälkeen.

Tulevaa lainsoveltamista ajatellen kiinnitän huomiota hallituksen esityksessä mainittuun esimerkkiin, jonka mukaan uuden rangaistusasteikon yläpäähän sijoittuisi esimerkiksi sukupuoliyhteyden käsittäviä tekoja, jotka eivät kuitenkaan täyttäisi törkeää tekomuotoa (HE s. 26). Sukupuoliyhteyden käsittävä teko on jo lähtökohtaisesti törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja jos sukupuoliyhteyden käsittävä teko ei jostain syystä ole kokonaisuutena arvostellen törkeä, yleensä tekoon liittyy sellaisia piirteitä, jotka tekevät teosta muutoinkin poikkeuksellisen eikä teko sijoitu tällöin yleensä myöskään lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rangaistusasteikon yläpäähän. Esityksessä mainittu esimerkki ei siten ole erityisen onnistuneesti valittu. Tyypillisimmin asteikon yläosaan voisi sijoittua yhteen asianomistajaan kohdistuneita, pitkän ajanjakson ajalle sijoittuneita, toistuvia ja tekotavaltaan varsin olennaisia hyväksikäyttötekoja, joissa ei kuitenkaan täyty törkeän tekomuodon ankaroittamisperuste, mutta tekoa kuitenkin arvioidaan ajallisen yhteyden vuoksi yhtenä hyväksikäyttötekona.

## 3. Törkeä lapsenraiskaus

Törkeä lapsenraiskaus olisi uusi rikos, joka tulisi sovellettavaksi tekoon, jossa kysymys on sukupuoliyhteydestä, ja teko samalla täyttää sekä törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön että törkeän raiskauksen.

Törkeä lapsenraiskaus edellyttäisi siis sitä, että teko täyttäisi törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän raiskauksen tunnusmerkistöt, jonka jälkeen tekoon tulisi sovellettavaksi törkeää lapsenraiskausta koskeva rangaistussäännös. Ehdotettu rangaistusasteikko olisi 4-12 vuotta. Ehdotetun muutoksen jälkeen sukupuoliyhteys alle 16-vuotiaan kanssa voi tulla arvioitavaksi seuraavilla eri tavoilla:

- RL 20 luku 7 a §:n mukainen rangaistavuuden poistava rajoitussäännös soveltuu; ei rikosta
- RL 20 luku 7 a §:n rajoitussäännös ei aivan sovellu ja arvioidaan RL 20 luvun 6 §:n mukaisena lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä (4 kk – 4 (6) vuotta)
- törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (1 – 10 vuotta)
- törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja raiskaus (1-13 vuotta)
- lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja raiskaus (1-9 vuotta)
- lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä raiskaus (2-13 vuotta)
- törkeä lapsenraiskaus (4-12 vuotta)

Törkeän lapsenraiskauksen soveltamisen esikysymyksenä on, että täyttääkö teko törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän raiskauksen. Eräs käytännössä esiintynyt tilanne on esimerkiksi se, että alle 16-vuotias on päihtymyksen vuoksi tiedoton ja tekijä tunkeutuu sormellaan uhrin sukuelimeen. Teko täyttää lähtökohtaisesti törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön ja myös törkeän raiskauksen tunnusmerkistön ja jatkossa myös törkeän lapsenraiskauksen tunnusmerkistön. Jatkossa näistä tuomittaisiin vähintään neljän vuoden vankeusrangaistus. Jommankumman teon arvioinnin jäädessä perustekomuodon mukaiseen tekoon, törkeä lapsenraiskaus ei tule sovellettavaksi ja teon vähimmäisrangaistus on tyypillisesti kaksi tai kolme vuotta alhaisempi. Teon kokonaistörkeysarvostelu saa törkeän lapsenraiskauksen kohdalla korostuneen ja rangaistuksen kannalta keskeisen merkityksen ja jokseenkin sattumanvaraiset syyt voivat vaikuttaa siihen, milloin teko on kokonaisuutena arvostellen törkeä ja milloin taas ei. Uudistuksen tavoitteena olisi rangaista erityisen ankarasti kaikista moitittavimpia lapsiin

kohdistuvia tekoja. Uudistuksen tavoite on perusteltu, mutta rangaistussäännöksen soveltamisalaan uhkaa kuulua myös sellaisia tekoja, joita uudistuksella ei ole välttämättä tavoiteltu.

Kuten edellä on todettu, kaikista törkeimmissä teoissa jo nyt sovellettava asteikko on vankeutta vähintään 2 ja enintään 13 vuotta. Nyt ehdotetulle uudistukselle ei ole välttämätöntä tarvetta ja joka tapauksessa arvio uuden rangaistussäännöksen tarpeesta tulisi tehdä samassa yhteydessä raiskaussäännöksen uudistamista koskevan arvioinnin kanssa.

**4. Lakialoitteet ja kansalaisaloite**

Lakialoitteessa LA 21/2015 vp ja kansalaisaloitteessa KAA 3/2015 vp esitetään törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön vähimmäisrangaistuksen korottamista vähintään kahdeksi vuodeksi. Lakialoitteessa LA 96/2017 vp esitetään puolestaan törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rikosnimikkeen muuttamista lapsen raiskaukseksi ja rangaistusasteikoksi vankeutta vähintään 2 vuotta 6 kuukautta ja enintään 10 vuotta.

Lapsiin kohdistuvat hyväksikäyttörikokset pitävät sisällään moitittavuudeltaan ja tekotavoiltaan hyvin monenlaisia tekoja. Törkeän tekomuodon soveltamisessa korostuu myös monia muita rikostyyppejä enemmän kokonaistörkeysarvostelun merkitys. Tämä johtuu siitä, että tässä rikostyypissä ankaroittamisperuste ei sukupuoliyhteyttä lukuun ottamatta kuvaa välttämättä hyväksikäyttöteon seksuaalisen ulottuvuuden lisääntymistä. Korkein oikeus on viimeaikaisessa ratkaisukäytännössään eräissä tyypillisissä lapsiin kohdistuvissa sukupuoliyhteyden käsittävissä pitänyt noin kahden vuoden vankeutta oikeudenmukaisena. Tämä on ollut tilanne tilanteissa, joissa lapsi on noin 14-15 vuotias, tekijä on ulkopuolinen eikä rajoitussäännös tule sovellettavaksi ja tekijän ja tavoitteena on päästä sukupuoliyhteyteen. Näissä tilanteissa kahden vuoden vankeusrangaistus on tämän hetkisen oikeuskäytännön mukaan lähtökohtana. Muissa hyväksikäyttötilanteissa on huomattavia vaihteluita enkä pidä perusteltuna, että kahden vuoden vähimmäisrangaistus koskisi kaikkia säännöksen tarkoittamia tilanteita.

Kansalaisaloitteessa on esitetty myös eräiden muiden rikosten vähimmäisrangaistuksen korottamista 4 kuukaudeksi vankeutta. Ottaen huomioon, että lapsen seksuaalisen hyväksikäytön vähimmäisrangaistus on neljä kuukautta vankeutta ja aloitteessa mainitut rikokset ovat vähäisempiä rikoksia, en pidä vähimmäisrangaistuksen korottamista näissä aloitteessa mainituissa rikoksissa perusteltuna.

Lakialoitteissa LA 14/2015 vp ja LA 45/2015 vp on esitetty muutoksia seksuaalirikosten vanhentumisaikoihin. Aloitteen LA 14/2015 vp mukaan törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön syyteoikeus ei vanhentuisi. Aloitteen LA 45/2015 vp mukaan rikoslain 8 luvun 1 §:n 5 momentin mukainen asianomistajan 28 vuoden ikään perustuva vanhentumisaika korotettaisiin 38 vuoden ikään ja vastaavasti myös tuomitsemisoikeutta koskevaa

vanhentumista muutettaisiin. Rikosoikeudellisen vanhentumisen taustalla on ajankulumiseen liittyvät tekijät, joilla on merkitystä arvioitaessa tarvetta rangaista teosta enää tietyn ajan jälkeen ja toisaalta arvioitaessa mahdollisuutta esittää luotettavaa näyttöä asiassa. Nykyisen tiedon perusteella kiinnijäämisriski hyväksikäyttöteoissa on hyvin suuri. Eri toimijoiden velvollisuutta epäillyn rikoksen ilmoittamiseen on lisätty ja hyvin suuri osa rikoksista tulee viranomaisten tietoon. Tämä onkin oikea kehityssuunta, joka mahdollistaa nopean puuttumisen ja lapsen terveyden suojelun oikeassa ajassa. Tekojen paljastumista tulisi edelleen tehostaa ja tähän nähden en pidä perusteltuna aloitteissa LA 14/2015 vp ja LA 45/2015 vp esitettyjä muutoksia.

Hovioikeudenneuvos
Osaston johtaja Timo Ojala